

A. GERGELY ANDRÁS

Hatalom és cselekvés a politikai antropológia nézőpontjából

A hatalom és a viselkedés, a cselekvés és a politikai természetű rítusok, kultuszok és reprezentációk szemlélésével számos politikatudományi részterület foglalkozik – jobbra érintőlegesen, de szinte sosem az intertextuális összefüggések rendszerében morfondírozva. A viselkedéstudományi, a politikai szimbolizációs és kommunikációs terekben folyó bekebelezési rítusok (befoglalás, inkorporálás, berekesztés, eltolás, kirekesztés, anti-communitas formálás, szakralizálás stb.) a leggyakoribb esetben úgy bánnak (vagy bánnak el) a társadalmi többség cselekvési szertartásaival, hogy mintegy magukba foglalják, eliminálóan kezelik a társadalmi test egészét, (közösségnek nevezve azt, vagy megfosztva ettől a jellegétől), és ráadásképpen még az emberi test konstruktumát is végtelen fennhatóság alá vetik, intézményesített mechanizmusokkal alárendelik „a politikainak” nevezett szférák törleszkedéseinek.¹ Sőt, e két szféra közötti mikro-univerzumok keletkezési és átalakulási gyakorlatait, átjárhatósági útvonalaikat, s nem utolsósorban narratíváikat is megkaparintják. Legszimplább példával: midőn a politikai közbeszédben szinte politikai vallásháborús tematizálásba kerül a jobb- és baloldal a kortárs Magyarországon, miközben folytonosan zajlik a hitel- és imázsrombolás, mikor a közéleti mumusképzés lesz úrrá a közgondolkodási-közpolitikai kapcsolatrendben, akkor legfőképpen a „szépek és szörnyetegek” drámai szereposztásaiba kerül át a közbeszéd és a politikai kapcsolatrend megannyi alapszabálya. Ebben a giccsesen klasszikusnak tetsző, ám professzionális ringben kerül szembe a politikai cselekvés és kommunikáció számos szereplője, s valójában a nagyszabásúnak tekintett érdekküzdelmek helyett gladiátor-próbák, sematizált lovagi tornák zajlanak, melyekben a párviadalok és pártviadalom kreatúrái (vagy nemegyszer az emberi test és társadalmi test sémáiba öltöztetett szerephordozók) leggyakrabban olyan szimbolikus politikai mezőbe terelnek a szuverén egyén és a társadalmi érdekcsoportok közösségeit, ahol e mikro-univerzum valójában a keletkezés és megsemmisülés, kiszolgáltatottság és konstruálhatóság örök nagy narratívájának témájává válik, mintegy „teremtő” fennhatóságot biztosítva és közvetlen politikai felügyeletet körvonalazva/legitimálva. A hatalom és társadalom viszonyrendszerében ezáltal társadalmi test térbelisége, az erőcultusz harsánysága áll a racionális, legális, érdekképviseleti performációkkal szemben, és a politikai testületek mint a test

¹ Lényegében a felvilágosodás óta már egyértelműen megnevezett az ókori tapasztalat és középkori tudás is, hogy a hatalom mindig aszimmetrikus viszonyok ok-okozati dimenziói között érvényesülő képesség, egyének lehetősége mások rábeszélésére egy adott cél szolgálatában, akaratérvényesítés útján – bővebben lsd. Abélés 2007, bevezető fejezetek, továbbá Csepeli 2013.

intézményesítésének eszközei is olyan cselekvéseméleti kérdéseket vetnek föl, melyekre a mainstream politikatudomány nem törekszik és nem is igen tud válaszokat adni. Előadásom ebben az uralmi teresedésben, belső neokolonizációban a narratív hatalomgyakorlás helyzeteit is érintő problematika körül keres válaszokat.

Tartozom mindenekelőtt annak körvonalazásával, milyen megfigyelői pozícióból nevezem meg szereplőimet, milyen szcénáról szólok konkrétan, s ha földeríthető valamely dramaturgiai vezérfonal, ez mit és miként tükröz. Megannyi esetet (példaképpen: politikai kommunikációs, internetes site-okon zajló nyelvi diskurzust, magatartáskutatási eredményt, narratív etnopolitikai célt, szimbolikus szférában alárendelő viselkedésmódot, stb.) fölkarol, alkalmanként föl is dolgoz a szakemberek némely köre, így ezekre nem térek ki részletesebben (lásd csak a Politikatudományi Intézet elmúlt három évének publikációit az MTA TK weboldalán és könyvesboltokban, vagy Csepeli György, Prazsák Gergely, Szabó Márton, Pál Gábor, Huszár Ágnes, Lányi Gusztáv, Szabó Andrea, Bene Márton, Kiss Balázs, Szabó Gabriella, Andits Petra, Mikecz Dániel, Feischmidt Margit utóbbi időkből kelt elemzéseit). Viszont annál inkább fókuszálnám a figyelmet arra az új kontrasztra, mely nem pusztán a kölcsönös haszonmaximalizáló törekvésnek és érzelmi-kommunikatív piaci alkufolyamatnak rendelődik alá (lásd Lányi 2002), hanem a vereség tétje mellett a hatalom-harácsolás és uralomfenntartás legitím fegyverei segítségével (pszichológiai eszközök, politikai érzelmek keltése és terelése, szublimált indulatok szítása és elaborálása, legalitást pótló látványos eljárás módok preferálása stb.) a politikai csatatér szereplői közötti egyensúlykeresés helyett a markáns uszítás és hitelrontás, imázsrombolás és belevadítás fegyvereit veti be (lásd még a dramaturgiák és mélyáramok kérdéséről Lányi 2006). A politikai szcénában zajló harsány pankráció és professzionális küzdelem tétje láthatóan nem a kooperáció, konszenzus, megoldáskeresés, hitelesség, moralitás, egyezkedés, kommunikatív egymásratalálás, hanem vízió és averzió a politikai viselkedésben, totális tarolás a győzelem esetén, végső vereség kimérése és kiosztása, tétre menő (de befutóra optimalizált) személyesség, s ha csak szimbolikusan is, de véres fegyvernemi küzdelem a néven nevezett vagy sejtetni engedett ellenség legyőzéséért. Az archaikus típusú „ősi indulatok a nyilvánosság színpadán” (Lányi u.o.) és a modern polgári konvenciókat, sőt demokratikus játékszabályokat felülrétegző vagy elsöprő „győztesség” immár olyan hatékonysági mutatókkal vagy elvekkkel válik dominánssá, hogy abban a lerombolás és sóval bevetés szimbolikus győzedelmessége csupán parfümált képzet marad, helyette méltatlanul indulatosá sűrűsödik a kontrasztképzés. Mindezen játszmacát, több menetes versengést és „roncs-derby” jellegű tarolást részint a hétköznapi állampolgári viselkedés, esélylatolgatás, szavazói pedantéria, visszafogott ellenállás és oppozíciós gyakorlatokban megtettesülő szembenállás pozíciójából tekintem, bizonyos mértékig résztvevő megfigyelőként, az utcai szintű politizálás szcenikájának tanulmányozójaként; részint az érdekel, miképpen alakul (ha látható – s miként, ha rejtett) az a dramaturgia, amely a szereposztások és karakterkészletek újraelosztásában nyeri el társadalmi drámarendezői funkcióját. Úgy vélem: az érdekmegjelenítés tolerancia-hányadosa folyamatos romlást mutat az elmúlt húsz-huszonöt évben, s

ennek csupán feltételes/függő változója a politikai vállalkozók térnyerése, a morálpolitikai szféra esélyromlása, helyette pedig ringbe száll a szociokulturális stratégiák részint Kádár-rendszeri hagyományokra épülő, alapvetően paternalisztikus jellege, meghatározóbb részben viszont teret keres (és talál) a politikai viselkedést az érdekek harsánysága, a politikai tagoltság átmeneti sodrása, s maga a politikai folyamatba iktatott viselkedésminták számos archaizmusa révén kialakító stratégia.

Politikai antropológiai közelítésben ennek elsőként is annyiban van jelentősége, hogy maga a szaktudomány története már meglehetősen rácsudálkozással konstatálta a társadalmi opozíciók másságát, európai mintázattól eltérő jellegét az 1940-es évek afrikai politikai rendszerei esetében, majd a gyarmati ellenállási harcok második világháború utáni szakaszában, később a diákmozgalmak és alternatív ifjúsági létformák leírása közben, majd utóbb a globalizáció makropolitikai szcénáival szembeeső mikroközösségi stratégiákkal harmóniában. Ez pedig az a szféra, amelyben nem a pártok szavazatmaximalizációs stratégiája a döntő, nem is a politikai marketing esélyei és új narratívái, hanem az érdekek és kötődések térbeliségének átstrukturálódása, a mélységi (indulati, organikus, fatalitásig elnagyolt, szinte millenarisztikus mozgalmak szintjén elvakult) adaptációs stratégiák felszínre kerülése, s a legális/legitim politikai diskurzusok átcsúsztatása az érzelmi politizálás sejt-szintű, elemi akaródzásokra töredezett, de együttesen immár veszélyessé is váló politikai terekbe.

Ebben a szférában a társas kapcsolati tőke, a bizalmi alapú partnerség, a kulturális esélykülönbségek okozta méltányossághiány a Toffler megformálta jövősook képlete szerint képes alakulni, vagy a Fukuyama ihlette bizalomremény keretében egy feltételezett cselekvéssorban esélyes kimenetelre épül. Úgy vélem, kulcsfogalom a szimbolikus erőszak intézményessége. De nemcsak abban a dimenzióban, melyben a vetélytárs vagy ellenfél megsemmisítése formalizáltan „jogszerű”, hanem abban is, amelyben a megkegyelmezés gesztusa szinte prognosztizálható bukást szimbolizál a „győztes” szerepvilágban bajnoka számára. Az intézményiségnek itt nem pusztán a döntéshozó hatalom formalizált szerveit tekintem, hanem magát az elszánt öldöklést, a képviselői szervezet attitűdjeit és a másképp elkötelezett mindenkor Másik totális felszámolására törekvés szándékát, az alkuképtelenséget és kíméletlenséget, parlamentáris pöffeszkedést és autoriter udvari kultúrát is. (Másképpen szólva: ha a bizalom lehet intézmény, a hiánya is az... Eltérően pedig: Soós – Körösi szerk. 2013).

A politikai antropológia dimenziójában ez a tradicionális fekete-afrikai királyságokra vagy óceániai szigetbirodalmakra emlékeztető túlcentralizált hatalmi tér valójában úgy működik, hogy nemcsak a központosítás intézményei szenvedik meg a túlzott igénybevételt és mikron-mértékű szabályozási kötelezettségeket, de a hatalmi döntések végrehajtói is méltó szervezeti ellenállást, folyamat-nehezítést segíthetnek elő. Ennek pedig fő oka a lojalitás maximalizálására törekvő intézményi főhatalommal szembeni szervezeti közöny, háritási és felelősség-eltolási közérzet, a minimális vagy szimbolikus alakzatú, de legalább még valamiképpen létező alsó szintű döntéshozatali önállóságba kapaszkodás, a szervezet-emberek önvédelmi logikája is... „Ha láttatom, hogy szükség van rám, hisz a döntési igény mindig jelentkezik, akkor biztosan megmaradok a

státuszomban...” – fogalmaz mintegy önmagáról az alkalmazotti eszélyesség, s ez azután majd a centralizálást komolyan vevő főhatósági szerepkör csorbításaként jelentkezik, amit épp az ilyen szervek nem igazán szívesen tolerálnak... (mint erre Bruszt László az egykor méltán elhíresült bürokratikus koordinációt áttekintő kutatásában rávilágított (1995), s előtte Zsille Zoltán a mesterséges avagy szervezett szervezetlenségről szóló kutatásában kimutatott húsz évvel korábban (1972)).

A politika antropológiai megközelítésének egyik legközvetlenebb területe épp a döntéshozatali mechanizmus, a szervezeti kultúra és kultúrában szerepet vivő szervezet viszonya, beleértve vagy fókuszpontba emelve a tényleges szereplőket. E szereplői színpad rendszerint sosem csak önmagában áll, hanem mindig körülveszi a szcéna egésze, a múltbéli tapasztalat, a jelképtár, a jelentések és kommunikációs folyamatok hosszú távú, rétegzett mechanizmusa is. Engedve mind a Magyar Bálint-féle maffiaállam-koncepció vonzó módon és részletezően leíró tanulságainak, valamint a Lengyel László megjelenítette evolucionista alapképlet tetszetős felosztásának („növényevőkre” és zsákmányoló húsevőkre tagolt társadalom), de az élményközvetlenebb emberi szférába leskelődve, azt kell itt megvilágítani, miként formálnak önmagukról és egymásról tényleges fogalmat, szerepfunkciót vagy érzelmi motivációs sémát a konkrét résztvevők. Mivel a politikai rendszerváltás kommunikációjában is megjelenik mint poláris ellentétpár a szép és a szörnyeteg, ez elsősorban mint az „ellenség neve” és a hozzá tartozó morális-politikai üzenet kerül forgalmazásra. Az ellentábor, „ellenfél” mindenkor demonizálása, a „jók”, „jobbak” és „rosszak” táborának laza vonalakkal körülhatárolása vagy szimbolikus szférába tolt politikai megsemmisítése korántsem az európai típusú politikai kommunikáció-történetre jellemző alakzatokat ölt.² Falfirkáktól zászlóégetésig, fenyegetéstől morális lejáratásig, rémképektől a „politikai anime” jelképtáráig mindenütt a minősítések szimbolizációs folyamatai vesznek körül bennünket, ellenséget/ellenfelet és barátot/társat szegmentálva a társadalmi közéletben. A jó és a rossz, a gyűlölet és a berekesztés retorikai cseli ülik meg a közbeszédet – ennek politikai antropológiai belátása és a „rendszerváltás értelmének” körvonalazása lett immár olyan kihívássá, melyre a válaszkísérleteknek legalább alapszinten vállalkoznia érdemes. A közéleti „arculattervezések” korszakában, az akaratvezérelt légkörben, a múlt és jövő keretezése révén kialakult „elbeszélések”, kis és nagy Történetek jelzés-értékű lajstroma immár elvégezhető esetleg – ha ugyan nem politizálás ez maga is a tudomány szótárával... A „vad” és a „nemes” felvilágosodás-kori, a „primitív” és a „civilizált” újkori, a „főtt és a nyers” legújabbkori dualitásai mintegy folytonosan velünk élnek, kortól és rendszerektől vagy rendszerváltó hőbörgésektől csak látszólag függetleníthetően... Vagyis szépen és szörnyűen, de egyszerre...

Meggyőződésem, hogy a nevesítő, nomináló eljárás mód, vagyis a megnevezés („reakciós”, „kozmpolita”, „áruló”, „hazaáruló”, kém és ügynök, az „imperialista

² „Az usal Ašmarin csuvas szótára (1921) szerint a rossz fogalma a következőket jelenti: 1. gonosz, rossz; kegyetlen; 2. rossz lény, rossz ember, gazember; 3. rossz, kár, ártalom; 4. ördög, tisztátalan szellem, tisztátalan erő; 5. szerencsétlenség, baj /néha megszemélyesítve/; 6. szemét, vacak, undorító dolog; 7. szerencsétlenség, balszerencse; 8. ördög /káromkodásban/; 9. hóvihár; 10. rosszul” (utalja Dallos 2013:37).

világpolitika bérence” stb.) vagy kinevezés mint eljárás olyan szimbolizációs eszköz – s maga az eszközhasználat olyan értékelt eljárás mód – melynek célja (Foucault szavaival) túlmegy a diskurzus elemzésén „abban a formájában, amelyben másutt létrejött és a hagyomány jóvoltából rendelkezésre állt. A reprezentáció elméletének megléte vagy hiánya, pontosabban szólva ezen elmélet elsődlegessége, vagy származtatottsága, teljességgel módosítja a rendszer egyensúlyát. Míg a reprezentáció önmagából indul ki a gondolkodás általános elemeként, a diskurzus elmélete minden lehetséges nyelvtan alapjával ér föl, ugyanakkor a megismerés elméletével is azonos” írja Michel Foucault *Az antropológiai szendergés-ben*.³ Az eszközök és értékek generálásában önérdékét kiteljesítő politikai cselekvés épp ezért éleszti fel azt a folyamatot, melyben a szimbolikus politika a cselekvő, attraktív, beavatkozó, erőfitogtató reálpolitikává alakul át. Ebben a nyelv (mint normaképző eszköz) és a nyelvi hatás (mint dramaturgiai fegyvertár része) olyan ontológiai státuszra tör, melynek nemcsak megképződik a maga univerzuma, jelentésteré vagy térbeli kiterjedése, de totalizáló ereje egyenesen a birodalmias erőfölénybe hajol át ma már.

A szép és a szörnyeteg (avagy más, de analóg relációban a jó és a rossz) a legősibb pre-archaikus toposz talán, mitológiai közhely, a tudás labirintusának és e labirintus bejárhatóságának vagy birtokbavételének legfélelmesebb ellentétpárja, sőt egyenesen perszifikált Minotauruszát legitimáló tüneménye. Csak éppen a minősítések „igazsága”, érvényességük kontrasztja hibádzik, empirikus igazolhatósága pedig főként közhelytárak, prekonceptiók révén a legesélyesebb, nem pedig az antropológiai árnyalás, az élményközelség elemző elbeszélése által. De mégis..., ha a világ hajlamos e bináris osztottságban megnevezni a jelenségeket, nem kell-e komolyan vennünk ezt kutatóként is? Ugyanakkor, s nem függetlenül a szakmai belső normáktól, hol leljük meg a megosztásban korántsem mutatkozni látszó komplexitást, amely nem használ minősítéseket „en bloc” szándékkal, nem beszél élménytávoli hidegséggel a hasznosság vagy hasznavehetőség felosztó elve alapján, hanem éppen ellenkezőleg: relativizálja magát a jót és kontrasztját is, a szépet és szörnyűségest épp oly dimenziók közé helyezve, mint a jellegtelent vagy hasznost.

Itt most szakmai, s nem direkt politikai vagy aktuálpolitikai feltételek közt megszólalva, érzékelhetően igyekszem „nempolitikai politikául” beszélni, hittel hívén persze, hogy „a” politikai nincsen is ténylegesen. Nagyönis van azonban a szimbolikus, nyelvi szférában, ahol a szavaknak „dolgoktól” függő émikus kategóriáit sikerül talán kimutatnunk olyan textusokban, amelyekben a diskurzusok már magában a „napirendben”, a scénáriókban és protokollokban, vagy egyszerűbben szólva a definíciók rangjának definiálásában és a szimbolikus kommunikációk temérdek alakzatában is megjelennek, bábeli konstrukciók kontrasztjaként, amikre hivatkozva mindig lehet „néven nevezni végre” a jót és rosszat, ártalmast és félelmet, károst és üdvöst. Ez a nomináló, elnevezési játszmákban kimunkált retorikai uralom egyfajta (...figyelem, máris idézőjelek közt beszélek!) „kommunikációs forradalom” arculatában mutatkozik, melyben „tények” és értelmezések között csak maga a beszélő hivatott megkülönböztetést tenni, belátási logikák elemeivel gazdagon manipulálva, s

³ A szavak és a dolgok. Budapest, Osiris, 2000:377.

végző soron a következtetések logikai kényszerétől, levezetési szabványaitól magamagát teljességgel mentesítve. Ámde, a narratívákba burkolt, nyelvi köntösbe bugyolált értékalkotás és prefixált értelmezési kényszer már csak azért sem lehet elutasíthatónak mondható a befogadók által, mert minden irracionalitásai dacára életképesnek minősül.⁴ Életképesnek attól, hogy nem igazolásra szorul, hanem hitekre és lojalításokra számít. S ahol csak a lojalítás számít, ott a „tények” neve az átkereszteléstől függ elsősorban, a megértés legrosszabb esetben elmarad, vagy a befogadó kénytelen belátni, hogy esélytelen a visszabeszéddel, tépelődéssel, mérlegeléssel küzdeni a kételkedésmentes miliőben. Ebben a nyelvi-nyelvpolitikai jelentéstérben a jó (mondjuk) kétlábú, a rossz pedig több, a szép egynemű entitás, a rút pedig más érvű, másságát szégyenszemre hordozni kénytelen valami. Ez a „szimbolikus jelentéssel bíró láncolat” (Leach szavaival, 1996:168) kiváló körülményt biztosít a véleményvezérek szabta értékrendek terjedési hálózata számára. Az új parancsmoделlek, centrális akarattal megformált deklamációk lényegében azt jelzik, hogy bármilyen határok nem a köztességben, hanem a felülről meghúzható frontvonalakon át definiálhatók, a megnevezett új tervgazdasági modell nem vár társadalmi jóváhagyásra, csak deklaráción, a vak célkitűzések vak végrehajtása pedig a megkövetelhető lojalítás-hányadossal mérhető, de bármikor felül is írható, visszamenőlegesen is érvényesíthető. Ekképp a folytonossá tett „harc a mindenkori ellenség ellen” olyan permanens statárium bevezetését eredményezi, melyben a szükségállapot fennhatóság nem is elsősorban a hatalomgyakorlás szervei által gyakoroltak, hanem az alkalmazkodó közhangulat, az önkéntes feljelentést preferáló hithűség, a megbélyegzést maradéktalanul követő szélsőségség, a kiszorítás-kirekesztés honvédő háborúja révén erőfelmutatásra merészek kezébe adja át.

Az a „morális fennség”, amely a közbeszéd és a politikai retorika egész holdudvarában megjelenik, alapvetően befolyásolja a vélemény-klimát, meghatározza a véleményformálók és protokoll-vezérek mutatkozási, sőt cselekvési minőségeit is. /A mutatkozás, a látható jelenlét persze sokszor alig több, mint vizualizált vagy akusztikus lenyomata a cselekvést pótló narratíváknak, szóképeknek, jelzéseknek. A szépek és szörnyetegek mintegy a „közmorál” legitim szereplőinek tetszenek legott, jelenlétüket akolmentalitás veszi körül, ennek révén pedig az egyes táborok híveinek törzsi törekvései szabályozzák a megfeleléskényszereket és érdekközösségeket. A szép olyanná lesz, mint a szolgálatkész alávetett, a szörny pedig öntudatosan öntelt, indokolatlanul magabizó fényében ítéltetik meg. A másik politikai térfélen ugyanez, csak tükrözött szereposztással, a vetélytárs diabolizálásával és fenevaddá minősítésével. Hóshöz ugyanis antihős is kell, ellenpólus, mely legitimálja. Ebben a scenikai térben a rivalizáló elitek ideálképzési normarendje eltérő értéktartalmakat közvetít: versenytárs vagy ellenfél ritkábban, politikai ellenség viszont annál sűrűbben lesz azokból, akik a másik parton állnak. A „másik” mássága, a másik part lakójának közelsége és a vele lehetséges kapcsolati tartalom is befolyásolja ezt az ellentétviszonyt: a Másik, a Nem-

⁴ „Van egy élőlény, amelynek legfontosabb tulajdonságai közé tartozik, hogy kénytelen állást foglalni önmagával szemben — ehhez pedig szüksége van valamilyen »képre«, valamilyen értelmezési formulára” (Gehlen, 1976, 7. l.). Idézi Ankerl Géza: A globális káosz, avagy a civilizációs államok kora. Valóság, 2002/5. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=340&lap=0>

Én lehet közvetlen közel is, lehet mondjuk a szomszéd is, de akár családtag is, s lehet a másságok partvidékén élő ismeretlen bennszülött. Így például „a nyugati” mint élőlény fél évszázadon át ellenség volt a harcképes szocializmusok időszakának ideológiai retorikájában (ímgíyen a burzsoá, a tőkés, a haszonelv, a liberális, az individuális vagy épp az egzisztenciális is a szörnyek bestiáriumba tartozott), de rögvest magasrendűvé, szépségessé tűnt át, midőn a kétpólusú világrend összeomlásával a vélemény-elit ezt tekintette már ideológiai főiránynak, a kapitalista vállalkozót korunk hőségnek, a leleményes megélhetést a méltó sikerképesség rangjának. A béke és forradalom permanens korszakának szép entellektüelje – mint a saját korának szcénáiba beleszóló vagy hozzászólni hivatott ellenbeszélő – ideális mintázatnak tetszett (lásd ellenzéki kerekasztal, tüntetések, demonstrációk, szamizdat, stb.). Ma pedig már a hozzászólni merész is szörnyetegnek minősülhet, ha saját színpadi körülményeit, játékterét illeti kritikával. A rendszer váltása evidensen mint jó és szép kontrasztja kapott megvilágítást, maga a váltás a Sein és a Sollen partvonalán tükrözte a megélt bizalmasságát, az irányzatos elköteleződés igényét.

Emlékeztetnék a retorikai fordulatok néhány olyan analógiájára, mint az „eladósodás” vagy a „recessió”, amely kihallhatóan szörnyűséges, szemben „a megoldás” ígéretével, amely a jó kiteljesedésének üzenete lett. A gazdasági-politikai közbeszédben a „megszorítás” mint mumus szembekerül a „szabadságharccal”, a „liberalizmus” és „liberális szabadság” mint szitokszó kap konnotációt, szemben például a „tevékenység-alapú finanszírozással”, vagy a „beárazással”, mely a kereskedelem életvezetési trükkjéből lett strukturális védekező eszköz és vádirat a bankrendszeri logikák ellen. De megfigyelhetők ciklikus változások is ebben a retorikában: a „válságkezelés” lehetne például jó és szép, hisz célja nemes..., de mert kényszer szülte, s a kényszer már csak „relatív jó” lehet, szörnyű összefüggésrendet vizionál(tat); az „unortodox gazdaságpolitika” lehetne nemes cél, de ironikus tartalmat vett föl az elmúlt egy-két évben...; s ha mindmáig hatóan az „őszödi beszéd” a nemtelen szörnyszülemények prototípusának mutatkozásává lett is, párhuzamosan mintegy feljött a „kötcei beszéd” mint reményteli ellenigérvény... Olyan megnevezett képzetek, mint a „nyugdíjrendszer” vagy a „hitelnyújtás”, a „futballstadion-építés” vagy a „rendvédelmi beruházás” a maguk indifferens, politikai értéktartalom nélküli racionalitásával megúszhatták volna talán a „vádlott” státuszba kerülést. De mert a kontextus megváltozott körülöttük, jelentésük megmérgeződött az ártó vagy óvó célok révén.

A társadalom alap-stabilitását biztosítani látszó „rend” pedig többes jelentésmódosulást szenved el: a rend mint „rendszer” váltásra kerül 1989-ben és utána, a „Legyen végre rend!” már választási plakátszöveggé magasztosította akkoriban a definiálatlan elvárást, a „Rend a lelke mindennek ... !” közhely pedig felveszi a közhelyesen jó arculat helyett – az egyenruhás masírozási alakzat révén – az államrend veszélyeztetésének és lakossági fenyegetettségnek megfelelő pofázmányait. A tüntetésekből edződött mai politikai csoportelit immáron Bibó-kollégiumi máskéntbeszélő klánból az államasult és totalitarisztikus eszköztárral bíró csúcsmagisztrátussá vedlett át..., s maga a „tüntetés” is a közelmúlt két-négy év alatt

szükséges jóból tilalmas rosszá transzformálódott, a „civil ellenállás” iránti kötelezettségből álcivil társadalmi kormányimádás szertartása fejlett ki.

Nemcsak az értelmezési, kommunikációs tér, de a jelzős szerkezetek más formái is új életre kelnek: ha ma a „multik és oligarchák” szörnyű szitokszóvá vedlenek, miközben hazai multivá és oligarchává avanszálódik az új hatalmi pragmatizmus kíméletlen önérvényesítése (akár szocialista pártoldalon is), s ha a „rózsadombi paktum” mint szörnyképző vízió lesz eszköztár ahhoz, hogy a „politikailag korrekt” vagy épp „politikailag szép” ellenpólusán megjelenjen a „narancsos feelinget” elutasító identifikáció, akkor már lehetetlen nem észrevenni, hogy a nyelvi köntösbe bújó politikai pragmatizmus diadalmenetének vagyunk nézői, élvezői vagy épp elszenvedői. A „bársonyos forradalom” „narancsos forradalomra” átkeresztelése, Magyar Köztársaságból Hungáriává átvedlés, az antik közösségeszmény vulgáris összefogás-ideológiává és sportélménnyé silányítása, az érdemdús kritikák és véleménytudakoló viták korának átváltozása érdemtelen blogok korává, a politikai és hatalmi-gazdasági mohóság korábbi szitokszóból irányadó válságkezelési attrakcióvá avanszálódása... – mindezek immár olyan színházi állam kialakulási folyamatát illusztrálják, melyben a dikciók, szemben a distinkciókkal, a manipulációk, szemben a megértő jovialitással, a rögtönzések, szemben a szcenáriókkal, a „rend”, szemben a rendtelenség szörnyképével mutatkoznak. Mindazonáltal e tünetmények olyan nyelvi kontextusú hatalomváltás jeleinek minősülnek vagy minősülhetnek, melyeknek elemzésében, interpretálásában a részvételre készített antropológiai elbeszélőmódnak is kétségtelen szerepe lett. Ha a kulturális és narratív közéletben mindenütt a minősítések szimbolizációs folyamatai vesznek körül bennünket, hűségesküvel és ellenségekkel szegmentálva a társadalmi közéletet, akkor a jó és a rossz, a kirekesztő gyűlölet és a berekesztő hódolat retorikai cseli ülik már meg a közbeszédet – ennek politikai antropológiai belátása a „rendszer-váltás értelmének” körvonalazása révén kényszerít minket válaszkísérletekre. A politikai, s kitüntetetten az uralmi térhasználat erőszakos megváltoztatási kísérleteinek folyamata (példaképpen akár a centrális akarat parancsmódeljét szolgáló eljárások, a miniszteriális szintű vagy képviselői indítványba formált totális konszenzusképtelenség is) nem csupán az értékek rendjének megváltozása kényszerét rejti magában (mint erről a Szomorú trópusokban Lévi-Strauss is meghatározóan ír, 1973:240), hanem olyan új hagyományteremtésnek és hagyománytermelésnek is alapjává válik, melyre Hobsbawm ad példákat az ünnepstruktúrák elemzésében (1987:12-197), elősegítve ezek interiorizálódásának felfedezését, midőn az ismétlés-ismétlődés révén teszi beláthatóvá, kontrasztot érzékeltetve a fennhatóság elfogadását („papagáj-kommandó”), s ezáltal az intellektuális „hangosbeszélés” felelősségéről, az észvezérelt döntések esélyéről lemondva az érzelmvezérelt politikai presztízsek ütköző-zónáját formálja meg saját struktúra-építési korszakában.

Viszont a bináris toposz kialakulása /szép és szörny/ nem „genetikai” áthagyományozódás vagy kultúrafejlődési funkcionalitás kérdése, hanem dialógusrendszerek eredménye, melyeknek dichotómiákba tagoltsága vagy értelmezési szilárdsága a sok évszázados kutatási távlatosságnak is köszönhető. Ha az emberről van szó, akkor csak értelmező felelősséggel szólhatunk; s csak látszólag van könnyebb

dolgunk, ha a „nemes” és „vad” bennszülötteket saját társadalmunkban keresünk, meg ha a szakterületünkön bevált ábrázolási konvenciókat elkülönítve (pontosabban olyanokat kimutatva, amiket kutatóként tapasztaltunk) fölismerhetünk. A megismerés- és értelmezés-történeteket helyettesítő politikai és tudományos ellenségképek mint toposzok mai megsokasodása korántsem meglepő: a kizárás- vagy bekebelezés-fókuszált uralmi cselekvés-modell ősi minta, Carl Schmitt vagy Reinhart Koselleck ellenség-kategóriái ókori példákra mennek vissza, s a kortárs antropológiai kutatások tereptapasztalatai sem oly távoliak ettől (lásd Abélès, Bourdieu, Eriksen, Barley, Feischmidt, Biczó, Andits, Laclau, Csepeli munkáit).

Nem áll tehát távol ettől a nézőponttól, hogy a politikai antropológia történetileg fundált előképeit is használjuk, vagy empirikus leírásait így értelmezünk, egyszóval megtaláljuk a politikai magatartások olyan dimenzióit, amelyek révén az őslakos, a kortárs politikai szcéna alanyi szereplője is ekképp azonosítható. Ezzel némi esélyt kapunk talán arra is, hogy kulturális relativistaként járjunk el, bár a dramaturgiai, narratív stb. elemekkel, cselekménybeli ok-okozati összefüggésekkel még így sem biztos, hogy könnyű szintézist tudunk teremteni. Lehetséges analógiákból sok van: az említett Lengyel László-féle húsevők-ragadozók és növényevők békétlen, de örök kontrasztja; vagy a populáris kultúra etnospecifikus beállítódásokat kínáló magatartás-mintái (Feischmidtnél, Csepelinél, Anditsnál); vagy a politikai idegen felfogását kísérő gondolkodási tradíciók és nyelvi konstrukciók diszkurzív mintázatai (Szabó Mártonnál); vagy a „vad népek” pszichikai jegyeire utaló neo-törzsiség megjelenési alakzatai Maffesolinál); de akár a politikai cselekvésre, irányításra vonatkozó felkentség, átruházás és bizalom-többlet kérdései a politikai filozófiák/antropológiák/szociológiák nyugati történetében (Abélès alapkönyvében, vagy Krasztev és Van Til szövegválogatásában, Szabó Andrea racionálisan lázadó egyetemi hallgatói körében, stb.). Mindezek amikor egy történeti keretbe ágyazottan, historikus és térbeli folyamatba illeszkedően, retrospektívan vagy dekonstruktívan megjelennek, nem pusztán narratívákba kanyarodnak át, hanem utcai politizálásba, sarki pofozkodásba, térkiszajátítási mozgásokba, területpolitikai stratégiákba, korlátokba és határokba simulnak, s olyan távol kerülnek a diszkussziótól, hogy arra már a klasszikus politikai eszményeknek, filozófiáknak, értékigazságoknak nemhogy nincs ráhatásuk, de közvetlen ezek ellen is fogannak szinte.

Helyzetleíró „tereptapasztalataim” vagy megfigyeléseit, olvasataim ismertetésének e pontján – úgy érzem – kezd tarthatatlanná válni a nyelvi kontextusú felsorolás, az egymásra rétegződött identitás-szintek és ismeretminőségek klasszifikálásának folytathatósága. Mentségemül szóljon, hogy a kiterjesztett értelemben vett „terepem” nemcsak saját társadalmam, a hatalom és cselekvés anatómiájának vagy kórélettanának megértése, hanem saját létem és saját létünk nyelvi uralomnak kitett szenvedő alanyisága is, vagyis kollektív tereptapasztalat, mely egyúttal mentesít attól, hogy a saját kultúrában kutató antropológus látszólagos eligazodás-készségét evidenciaként kezeljük, s lemondjunk a „közgondolkodás versus szakmai szótár”, „közfelfogás versus narratív elbeszélésmód”, „politikai uralom versus résztvevő jelenlét” lapidárisan relativizáló képletének alkalmazásáról. Arról a téri beszédmódról is beszélni kell ugyanis, mely a harsány és öntelt hatalmi központosítást „centrális erőternek” nevezi,

és hozzásegít bennünket is ahhoz, hogy mondjuk az utca- és térátnevezésekben, a Károlyi-szoborszáműzésben és más szimbolizációs eljárásokban, a sztrájkokat helyettesítő lájkokban, vagy akár az Alaptörvénynek és asztalainak legitimálási folyamatában a magánosított közpolitikát lássuk meg elsősorban, avagy olyan retribalizációs eljárások hajnalát, amelyben a realizmustól az absztrakcióig, a tényinterpretációtól az értékkövetésig, az élményszintézistől a honi kakasviadalok „sűrű leírásáig” megannyi új témakört fedezhetünk fel az alkalmazott vagy politikai antropológiai kutatások számára. A politikai kampányvilágok és utcai diskurzusok narratív szintje⁵ sem ma kerül először elemző pillantás alá, de a most beinduló posztkommunista tervgazdasági folyamatok (az erőterek centralizálása, a sajtó, nyilvánosság, közbizalom és politikai másképpgondolkodás totális felszámolása, az igazságosság és politikai ellensúlyok intézményeinek megszüntetése, az akaratvezérelt populáció ideája, vezér- és alvezércserék állandósított rotációja, apparátusi szervezeti tőke amortizálása, politikai kampánystratégiákban megnyilvánuló manipuláció intézményesítése, az elvonások ajándékkénti tálalása, a mentális haderőtartalékok konstans készenléti állapotba helyezése és hadtápellátása, a külső ellenségképek újrafarmálása külső támogatások lekérése mellett, a hadüzenetek gyorsajton előállítás nap-mint-napi ismétlésben, stb.), és e totalizált akaratvezéreltség történeti előképek revitalizálása melletti erősítése olyan szcenárió kialakítását vizionálja, melynek kontrollját sem külső, sem hazai, sem politikai, sem morális vagy mentális erők nem lehetnek képesek már kontrollálni. Tudván tudva, hogy a politikai narratívákban az értékelő gesztusokkal csakis győzni lehet a morális arénában, hogy a minősítő eljárásmodok a hatalmi cselekvés új, mediatizált, popularizált eszköztára mellett legfőképp a definíciós uralmat rejtik az erőfölény színlapjai mögött, adódik a feladat az antropológiai interpretáció számára, hogy e társas narratívákban megjelenő jók és rosszak, szépek és szörnyetegek megnevezésével az élményközeli distinkciót avassuk megismerő módszerré, önkreatív eszközzé. Nem utolsósorban is azért, mert a politikatudomány szótárának nyugati fordításai, feltáró eszközeinek nyers logisztikája és helyzetidegen interpretációinak sematikus érvényesítése nem segít már abban, hogy a társadalmi változások folyamatokat magaslesről, a drámai romlást toronyőri szerepben, a súlyos és sáros eseménymenetet pedig logikai derivátumokban fogalmazzuk meg pusztán. Állami dramaturgia (akadémiai intézmény-összevonások, formális központosítás, megtérülés-orientált költségvetési játszmák, projekt-menedzselt tudástér, etatizált szcenikai eszköztár, központilag gyártott drámai politikai szövegolvasatok, stb.) mellett a kortárs társadalmi valóságképek formálása az életközeli és érintetti szférában (az értelmiség áruvá válását elkerülendő is) olyan szakmatudományos kötelezettség lenne, amely korántsem a szűkítés, inkább a horizont ésszerű tágítása céljával serkentene új belátásokat. Mindez ismét csak nem új szcenárió. Trianon vagy Jalta előtt és után is voltak polgári demokratikus eszméink, (ha sokszor rejtetten, ideákban vagy világképekben megbújva is), volt archaikus eredetű fogalmi képünk az emberszabásúan működő hatalomról, „a

⁵ (az érzelmek kanalizálásának politikatudományi szakkérdéséről lásd újabban Kiss Balázs munkáját és Mikecz Dániel, Tóth András vagy Pál Gábor elemzéseit).

zemberekért” vállalt mindenkori politikusi szerep gyanúságáról, az alávetés értékelvének becstelenségéről, a kiszolgáltatottságot okozó fölérendelődés hitványságáról, az intézményesített közbizalmatlanság felelősségéről. A gyakorlatba viszont erőszak, doktrínák, megszállások, totalizált testületiség, belső mumuskeresés, uralmi cselvetések, képviseleti rendszerbe ágyazott agresszivitások és szervesen minták épültek be, összekutyulva azt is, ami az uralomgyakorlás bornírt értékrendjében még egyáltalán fölismerhető, megnevezhető volt. Uralomra futni úgy, hogy mindenkit letaposni közben... – ha volt is kényszerű megtűrése, sosem volt méltó elismertsége mint közhasznú aktivitásnak, legitim volta mindig is kétségekkel övezett maradt, ártalmas következményei rendszerint csak a messzi jövőben váltak átláthatóvá. Cselekvést és hatalmat a legalizáló és legitimáló akaratformálás biztosíthat hosszú távon, s ezért lesz drámai fordulattá, hogy éppen eszközeink hiányoznak legtöbbször az indolenciák akadályozása, a közös normák és gátak emelése, a politikai elvitathatóság megfogalmazása, az erkölcsi nemesség hiányának sérelmezése terén (lásd „az elmúlt nyolcév” és „az elmúlt négyév” közbizalmatlansági vitáit, imázsromboló és nemzeti karaktergyilkos stratégiáit, a belső ellenségek kipellengérezésének és közcibálatra bocsátásának technikáit, a sajtóhatalom és parlamenti szavazógépezet kézivezérelt működtetését, túlfinanszírozását, a fortélyos félelem új napjainak nemzeti ünneppé nyilvánítását, stb.).

Magyarországon a politikai hatalom már az első rendszerváltozó évben önmagát a „delegitimációval”, a bolsevik párturalom megtagadásával akarta elfogadtatni, és a „múlttal való szakítást” hirdette meg programként. Láthatóan csak taktikai okokból tette, s közben továbbra is értékeket számolt föl, perspektívákkal számolt le, érdekkörök és partnerségek egész arzenálját likvidálta, majd újjította föl esetleg fél- vagy egész évtizedek múltán. Szakítania kellett a „rossz hagyománnyal”, a terrorisztikus gyakorlattal, hogy a politikai bizalmatlanság légkörét fölszámolhassa – majd erre a rossz előképre, a „szörny” víziójára hivatkozó attitűddel új bizalmatlanságot épített ki maga körül. Uralmi jogának megtartásához igényelte a jövőkép megfestésének jogát is, majd a kivitelezést, a „tárgyalásos” rendszerváltási egyezkedés-folyamat végső eredményeinek önérdékű fölhasználását is. Erre következtek hasonlevő, de más és más színezetű további kormányok, melyek a tagadás tagadásával vagy épp totális vállalásával kívánták újralegitimálni önmagukat. A „magyarság” mint egyetemleges érték, olykor médiaesemény, pártprogram, hivatkozási alap vagy támadási felület ismételtelen olyan kreálmány-formát öltött, mely evidensen és elvitathatatlanul igényt tart a közpolitikai jovialitásra, alattvalói hűségre, morális és szakrális fennségre, netán a nemzet mint makroközösség definíció nélküli vállalására.

Ugyanakkor a közép- és kelet-európai új nemzetek recens története a példa arra: nincs egységes nemzeti változást, „típikus” kelet-európai példa, egyetemlegessé tehető értékelv. Minálunk a ciklusonként presztízsét veszítő pártvezetést is nemegyszer saját apparátusai falták föl, illetve területi és ágazati oligarchiák ültették tüzes trónra. A „végső harc” negyvenéves nyugalma után kiderült a pártállam reformálhatatlansága, a rendszer öngyilkosságát pedig segítették-siettetették a látszatreformerek vezető politikusok is, akik uralmi energiáik átmentését peresztrojkázással fedezték. Ez első időszak párhuzamai persze jól látszanak szlovák, szerb, román vagy ukrán politikai terekben is,

rímelő példatár olvasható a poszt-jugoszláv és román, vagy horvát és lengyel, magyar és fehérorosz átalakulásban. S ha nincs is a demokratikus átalakulásnak evidens modellje, annyi mégiscsak közössé vált az elmúlt negyedszázad közpolitikai és nemzetpolitikai színterén, hogy szinte maga a társadalom „rendeli meg”, hagyja jóvá önmaga megszállását, s önként megy elébe a szolidaritásra hivatkozó újnacionalista köztörténeti csalásnak, a kulturális identitás nemzeti színű átrajzolását is elfogadva, a saját „komprádor burzsoázia” uralmi tényerésébe belenyugodva, a gyarmatosító politikai elit, kapcsolati- és tőke-burzsoázia érdekeinek megfelelő alkuba sem szólva bele. A praktikum roppant ügyes tehát, s épít a társadalmi megosztottság előidézhető, hagyománykötöttségben leledző, ellenállási vehemenciákat csak ritkásan erjesztő kompromisszum-kényszereire is, de éppígy a külső (európai) „gyarmatosítás” elleni késztetés eredményességére, az „idegenellenesség” magatartási ideállá válására, radikális értelmiség-ellenességére is építve.

A mondvacsinált reformerség, a gravaminális kivagyiság, a „közérdekre” hivatkozó központosítás azonban csupán egyik, de nem egyetlen eszköze a társadalom (újra)gyarmatosításának. Jól láthatósága a határok kijelölésével, a játékszabályok megalkotásával, a törvényi garanciák legitimálásával (inkább hivatkozásával) védi magát, teszi ugyanis mindezt a „Ti akartátok!”, „Ti hatalmaztatok föl!” gesztusával, mely megfellebbezhetetlen érv, hisz ki ne kezdene gyanakodni a szomszédjára, ki ne érezne ilyenkor, hogy egyedül van a kételyeivel és ellenérzéseivel, s ki bízna önfeladóan a látszólag egyetértőkre saját valódi akaródzásait, vagy tenne „névtelen feljelentést” pusztán „közérdekű” céllal? Mindez persze morális és érzelmi, világképi és egzisztenciális válsággal jár, noha ezzel csak fenyeget rendszerint a hatalom, de jól tudja, mélyen ott van ez a társadalmi térben, identitásokban, a röghöz kötöttek és alávetettek mindenkorai hajlandóságában, hogy ne az erős fennséget, hanem a még gyengébb partnerséget vegyék célba, ha ellentábor keresnek a cselekvésekhez. Mindennek épp a válságok korszakai kedveznek, amikor mindig és mindenütt van „felelős”, okolható ősz vagy feleletre szorítható partner, akinek még kevesebb az önlegitimáló mersze... Mindez így együtt nemcsak válság-, hanem vészhelyzet is, melyben épp a politikai válságkezelés válsága és a társadalmi megegyezés hiánya hozza magával, hogy a gazdasági és politikai téren is kudarcot valló politikai vezetés minduntalan „megszorításoktól mentes” intézkedésekre vállalkozik, s a hatalmi apparátusok ismét új meg új csomagtervekből keresik ki a „túlélésre” alkalmas ideológiákat, ellenségképeket, túlhatalmi mintázatokat. S közben minden szereplő, kinek e struktúra vállalása és elfogadtatása nem érdeke, leginkább „kivár”, időt nyer, „új hagyomány” kialakításán fáradozik, régi új eszmerészségek felé kapirgál, önnön létét is eredethivatkozásokkal próbálja elfogadtatni („mindannyian a Turulból jöttünk”, félázsiai fajta vagyunk, előbb voltunk keresztények, mint Európa, s megvédjük a gyarmatosító multiktól és európaiaktól a mi földünket, stb.). Evvel párhuzamosan szinte egyként (és egyeztetés nélkül is) föláldoznak minden régi, áttekinthető kooperációs gyakorlatot, tekintet nélkül azok eredetére, értelmére, érdekháttérére, közhasznára, nemes mivoltára. Ez pedig beszédes tünet: „a múltat végképp eltörölni” csak végképp letaglózott jelen esetén lehet. Illetve: a „westernizálódás” kalandos útjára lépő Köztes-Európában is megesik alkalomadtán, (szinte mindenhol, ha alaposabban

körülnézünk), s szerte Közép-Európában hasonló individualizációs folyamat, közösségfosztási stratégia, magánosítási önkényesség és önlegitimálási eszmeeképzetek tolakodnak előtérbe, mintegy a nemzeti önállóságot Európától védve, s belülről formálva öngyarmatosítást. Példa erre a román belpolitika éppúgy, mint az ukrán, a szlovák és magyar nemkülönb... , a biztonság- és védelempolitikák, katonai és rendpolitikai eszmények, feudális típusú királyi testőrség antiterrorista mezbe öltöztetése, a stratégiai információk és titkosszolgálati technológiák felvirágoztatása és még számos szcenikai elem, melyek a harsány sikert előidéző show-műsort hivatottak biztosítani.

A „végső harcot” meghirdető „Endlösungokat” kereső diktatúrák termékeny talajra találtak minálunk egykoron is, s találnak újra. Mindig van jóféle kiszolgáló-elitünk, felelőtlenül rövidlátó és önhasznára tekintő értelmiségünk, pária parasztságunk és karakter nélküli középosztályunk – akik hajlamosak tapsikolva kiszolgáltatni úrhatnám korszakokat. Ilyen lenne a Bibó Istvántól elhíresült „zsákutcás magyar” sorsformálás? Netán a demokráciától félni képes látens ideológiai bizonytalanság, vagy egyenesen a nemzeti önképünk részeként elkönnyvelt „gyáva korcs” mivoltunk az oka ennek? Utóbbi a nemzetvédők, előbbi a historikus elemzők vagy társadalomkritikusok taglalják kimerítően, ezúttal nélkülözni az érvelések gazdag szakirodalmának idézését. A mind gyakrabban születő térség-gazdasági, anti-uniós, „családvédő” szociálpolitikai és egyéb „csomagtervekből”, pártprogramokból hiányzik az önkormányzatiság tiszteletben tartása, a lakosi szuverenitás elismerése, a gyakorlati lokális életképesség érvényre juttatása, a helyi társadalmak tolerálása, a közép- és nyugat-európai illúziók helyett a természetes tájegységi vagy etnikai tagozódás, lokális történeti örökség és mintaképesség komolyanvétele. S hiányzik a társadalmi alrendszerkezelésének ismerete is, leginkább a partnerség és respektus elfogadása... – mint esély arra, hogy politiká(ka)t nem valakik ellen, hanem valakikért és valakikkel közösen kellene érvényesíteni. S ha még idealisztikus minőségében is, de komolyan vehető egy ideológiai tradíció, mely az ókortól napjainkig megannyi formációban hozhatott szervezeti célt, természetjogi hivatkozási alapot, funkcionális ürügyet minden létező hatalomnak. Ez ideát kivitelezni, védeni, képviselni hivatott demokratikus szerveződés-folyamat persze mindig is terhes (vagy sokszor túlterhelt) volt a közhaszonért tenni igyekvő közhatalom jótéteményeitől, de voltak talán időszakok, amikor társadalmi összefejlődés szintjén tűnt értelmes célrendszernek az elnyomások csökkentése, a partnerség érdekrendjének és normájának szorgalmazása is...

Sőt, a „szép és a szörnyeteg” példatárában, kortárs bestiárium szimbolikus lapjain a patkányirtás és patás-szarvas mumus mutogatása mint „politikailag korrekt” preferált beszédmód, a parlamenti szónokok narratív háborúja és hadüzenetei mint stratégiai gyakorlatok, a sajtó egyirányúsítása mint „spontán” piaci folyamat egyaránt a felé hat, hogy feledésbe megy: a szentimentális történetben a szépek világában szörnyetegként is képesek viselkedni a nem annyira szépek, és a szörnyeteg katakombáiban a szebbik világ álmával-illúziójával lesz emberien jószívű, szolidáris a leszorultak és kirekesztettek miliője. E mentális-morális menedékhely lakosai, a kiskorúsító és vezérelvű közpolitikában csalódott menedékesek a félelem légköréből menekülnek a

klandesztinitásba, miközben „odafönt” a politikai felhőkakukkvárban a hars irigység, kiszorítósi és erőfitogtatósi teátrumi történései kapnak gyöngé tónusfényt. Mindezekről ha elemzések rendre napvilágot látnak is, egyre inkább szükségessé válik, hogy alig megkezdett terepmunka-naplóinkat elkészítsük, hogy teljesebben-komplexebben ábrázolt társadalmi élményanyagunk nevet kaphasson a jövőben...

Irodalom

- Abélès, Marc (2007): Az állam antropológiája. Századvég, Budapest.
- Andits Petra (2012): Antiracist movements in Barcelona. Kutatási jelentés, kézirat, Budapest.
- Balogh István (2006): Igazságosság és politika. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Barley, Nigel (2009): Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Typotex, Budapest.
- Bene Márton (2013): Az időskor politikai konstrukciója az online társalgások tükrében. Vitaanyag, 21 oldal, MTA TK PTI, Budapest.
- Berényi Eszter – Erőss Gábor – Neumann Eszter szerk. (2013): Tudás és politika. A közpolitika-alkotás gyakorlata. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Biczó Gábor (2009): Hasonló a hasonlónak... Filozófiai antropológiai vázlat az asszimilációról. Kalligram, Budapest.
- Bourdieu, Pierre (2002): A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Bruszt László (1995): A centralizáció csapdája. Savaria University Press, Szombathely. Átiratok, 11.
- Csepeli György – Prazsák Gergely (é.n.)
www.csepeli.hu/cikkek/csepeli_prazsak_paradigmavaltas.pdf
- Csepeli György 2013 A hatalom anatómiája. Kossuth, Budapest.
- Dallos Edina (2013): A rossz a pogány csuvasoknál. Vallástudományi Szemle, (9) 3:37-48.
- Eriksen, Thomas Hylland (2006): Kis helyek – nagy témák. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Feischmidt Margit (szerk.) (2010): Etnicitás. Különbségteremtő társadalom. Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- Huszár Ágnes (1990): Bevezetés a gendernyelvészetbe. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Kiss Balázs (2013): Érzelmek és politikatudomány. Politikatudományi Szemle, XXII/3:7-28.
- Krasztev Péter – Jon Van Til szerk. (2013): Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelliseknek és békésekknek. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Laclau, Ernesto (2011): A populista ész. Noran Libro, Budapest.
- Lányi Gusztáv (2002): Kampányjátzmák. A 2002-es magyar országgyűlési választások néhány pszichológiai tanulsága. Politikatudományi Szemle, XI/1–2:51-72.
- Lányi Gusztáv (2006): Homo Politicus Networkiensis. Az Internet mint politikai színpad. Csepeli György 60. születésnapjára.
http://www.csepeli.hu/csepeli_com/index.html

- Leach, Edmund (1996): Szociálintropológia. Osiris, Budapest.
- Lengyel László (2014): A szabadság melankóliája. Kossuth, Budapest.
- Maffesoli, Michel (1988): Le temps des tribus, le déclin de l'individualisme dans les sociétés de masse. Méridiens Klincksieck, Paris.
- Magyar Bálint (2013): Magyar polip. A posztkommunista maffiaállam. Noran Libro, Budapest.
- Mikecz Dániel (2010): Az ellenállás kultúrája. Kultúra, identitás a mozgalmakutatás irodalmában. Politikatudományi Szemle, XIX/2:110-126.
- Mikecz Dániel (2013): Köztér és köztársaság: 4k! In Krasztev Péter – Jon Van Til szerk. 2013 Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelleseknek és békésekknek. Napvilág Kiadó, Budapest 352-377.
- Pál Gábor (2011): Tereket nyitó kulcskategória. A gyűlöletbeszéd fogalma a magyar politikai diskurzusban, 1994–2004. Politikatudományi Szemle, 1:97-116.
- Soós Gábor – Körösenyi András szerk. (2013): Azt tették, amit mondtak? Választási ígéreték és teljesítésük, 2002–2006. MTA TK PTI, Budapest.
- Szabó Andrea (szerk.) (2014): Racionálisan lázadó hallgatók II.: Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Belvedere Meridionale, Szeged – MTA TK PTI, Budapest.
- Szabó Gabriella (2012): Trendek a magyar politikai kommunikációban (társszerző: Kiss Balázs). In Boda Zsolt – Körösenyi András szerk. Van irány? Trendek a magyar politikában. Új Mandátum, Budapest, 110-127.
- Szabó Márton (2006): Politikai idegen. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Szabó Márton (2011): Politikai episztemológia. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Tóth András (2013): LMP: kísérlet a politikai tér újraalkotására. In Krasztev Péter – Jon Van Til szerk. Tarka ellenállás. Kézikönyv rebelleseknek és békésekknek. Napvilág Kiadó, Budapest, 179-233.
- Zsille Zoltán (1972): Munkamorál a mesterséges szervezetlenség viszonyai között. In Kozák Gyula szerk. Napjaink műszaki fejlődésének társadalmi feltételei és várható hatásai. MTESZ Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság Szociológiai Szakosztályának III. szociológiai konferenciájára Balatonfüreden. 1972. szeptember 26–28. Balatonfüred. (A kötet nem jelent meg, még a nyomdából elszállították és bezúzták).